

אוריינס יודאיקום • סדרה א, כרך ג

נחמיה אלוני

הספרייה היהודית בימי הביניים

רשימות ספרים מגניזת קהיר

בעריכת

מרים פרנקל

חגי בן-שמאי

ובהשתתפות משה סוקולוב

מכון בן-צבי לחקר קהילות ישראל במזרח
יד יצחק בן-צבי והאוניברסיטה העברית בירושלים
ירושלים תשס"ו

ספר זה יוצא לאור בתמיכת משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית,
המרכז לשילוב מורשת יהדות המזרח, קרן נחמיה ועידית אלוני
ופרויקט הגניזה ע"ש פרידברג באוניברסיטת וטרלו (קנדה)

הלוחות בספר מתפרסמים באדיבות ספריית אוניברסיטת קיימברידג'

©

כל הזכויות שמורות למכון בן-צבי, ירושלים תשס"ו

הפקה: מיכאל גלצר

סידור ועימוד: דעץ, ירושלים וחרוניגן

לוחות: קרן אור דוד קדוש

הדפסה: אחוה בע"מ

מסת"ב 965-235-101-6 ISBN

פתח דבר
ספרו של א
מבנה הספ
לוחות

שלוש ר

1 (6.45)

2 (6r)

3 (585)

שלוש ר

4 (0.9)

5 (84)

ספ

6 (53)

חמש ר

7 (1)

8 (9)

ב

9 ( )

10 ( )

11 ( )

שלוש ר

12

13

14

חמשה

15

16

17

JRL. Gaster Parch. 47
 פהרסת ספרי רס"ג

דף אחד. קלף. עמוד א' דברי תפילה בערבית יהודית; עמוד ב' רשימת הספרים. הגודל: 6x8 ס"מ, וחסר לצד שמאל ולמטה, וייתכן אפוא כי לפנינו רק שריד של קרן זוית. השטח הכתוב מלוא העמוד הראשון, ואילו השני 6x7 ס"מ. הכתב חצי מרובע, נהדר וברור לקריאה, אלא שמחורר הקטע מאוד, והקלף נתייבש ונתבקע ונשרו שורות קלף, והושמטו אותיות ומלים עימהן.

זוהי רשימת הספרים העתיקה ביותר מימי הביניים, ומסתבר, כי היא בת המאה העשירית. אין בה חיבור אחד שאפשר לייחס למאה האחת-עשרה. זוהי רשימת הספרים היחידה בגניזה קהיר הכתובה על גבי קלף. כל החיבורים הרשומים ברשימה זו הם לרס"ג ומסתבר בעיני כי זהו קטלוג ספרי רס"ג.

תרגום	מקור
[ ] סידור התפילות; וספר התשובה למתעקש; הלכה; פירוש;	[ ] סידור אלצולות. וכ[תאב א]ל [רד עלי אל] מתחאמל. פקה. ותפסיר.
[ ] ההוכחה <לחובת> התפילה וספר יסודות השירה העברית וספר שנים-עשר החלקים ופירוש איוב	3 [ ] אלחגיה ללצלוח. וכתאב [אצול אלשער אלעבראני וכתאב אל]יב גיזו ואיוב מע[אני]
[ ] 5 [וספר] טמאה וטהרה וספר	5 [ ] וכתאב טמאה וטהרה. וכתאב
6 [השטרות ו]העדות וקיצור בענייני פירוש הלכות	6 [ ] אלשהאדה. ומכתצר פי תפסיר הלכות
[ ] 1 כרך הסידור	[ ] מג[יל] לל אלסידור
[מילות] המשנה והגדה	[ ] אלפאט[יל] אלמשנה. והגדה
[ ] 10 [שאלות פוזרות	10 [ ] מסא[יל] מנתירה
[ ] האמונות	[ ] אלאמאמנאת] ואל
12 [והדעות] [שאלות.	12 [אעקאדאת מסא[יל]

הערות

- 1 [סידור התפילות לרס"ג – ראו להלן שר 8 ובמפתח בערכו.]
  - 2 [התשובה למתעקש לרס"ג – ראו במפתח בערכו.]
  - 3 [ההוכחה <לחובת> התפילה, זהו המביא לסידור רס"ג – ראו במפתח: גיזוב אלצלאת.]
  - 4 [ספר שנים-עשר החלקים. זהו ספר צחות הלשון העברית לרס"ג – ראו 40 306.]
  - 5 [טמאה וטהרה לרס"ג – ראו במפתח.]
  - 6 [אלשהאדה זהו ספר העדויות והשטרות לרס"ג – ראו הערה ל-1 12.]
- ומכתצר פי קיצור בענייני... חסר העיקר. אולם ידוע כי היה לרס"ג גם פירוש קצר לתורה – ראו פוזנסקי, הערות: מכתצר לראס אלמתיבה.
- 10 [מסא[יל] מנתירה המונח "מנתיר" משמעותו בדרך כלל פרוזה. אולם בדרך כלל אינו קשור בעיול מסא[יל] – ראו מאן, מקורות, א, עמ' 652 הע' 12. וכנראה כאן במשמעות שאלות מפורזות, שונות. 11-12 האמונות והדעות לרס"ג – ראו במפתח.]

TS 10 G 5.7
 פהרסת רסיג שחובר בידי בניו

פורסם: מאן, פהרסת. (מספרו או: TS 6 J 9 f.1); גיל, במלכות, תעודה 9 (באופן חלקי). נייר. כתיבה מרובעת.

תאריך התעודה, על פי הרשום בה: 1113. אולם זהו ההעתק מתעודה קדומה, רשימת הספרים שחיבר רסיג כפי שנרשמה בידי בניו, שארית, אלוף ודוסא, כאחת-עשרה שנים לאחר מותו של אביהם, כלומר שנת 953. שוות 9-1 פורסמו בידי גיל, שם על פי שתי העתקות: 1 - הקטע שפרסם מאן; 2 - הקטע TS NS 298.27 שפרסם א שייבר, קרית ספר מ (תשכ"ה), עמ' 571, שעל פיו אפשר להשלים כמה חסרונות.

תרגום

- 1 בשמך רחמנא. רשימת ספריו של רבינו סעדיה אלפניומי [ע]
- 2 והדהו//פהרסה// כתבה עלי מא כתבתהא <!> אולאדה אלי פצנטאט*]
- 3 אד' סאלוהם פינדלך הכדי טי אלנסאולה [...]
- 4 כתבו שארית אלוף ודוסה היו שנות חיי אדו וצ' [לברכה]
- 5 פחות משישים שנים מלך [ ] מהן יד שנה בנישבת]
- 6 מחסיה חסירות ד' ימנים ונפטר בליל שני בסוף
- 7 האשמורת התניכונה בששה ועשרים בחודש
- 8 (איר) אייר שלשנת [א]לף ורניג' היום לאסיפתו [פחות]
- 9 מי"א שנה המקום ימהר עמידתו בקרוב [...]
- 10 זה הוא מחזור פינרושי [א]דוננו וכתביו ותשובותיו]
- 11 התורה במלואה [תרגום] ללא פירוש ומה שכולל
- 12 פירוש העניינים <הוא מפרשת> בראשית ועד <פרשת> ויצא, "ואלה שמות"

מקור

- 1 בשמי רחמי פהרס <!> כתב רבינו סעדיה אלפניומי [ע]
- 2 והדהו//פהרסה// כתבה עלי מא כתבתהא <!> אולאדה אלי פצנטאט*]
- 3 אד' סאלוהם פינדלך הכדי טי אלנסאולה [...]
- 4 כתבו שארית אלוף ודוסה היו שנות חיי אדו וצ' [לברכה]
- 5 פחות משישים שנים מלך [ ] מהן יד שנה בנישבת]
- 6 מחסיה חסירות ד' ימנים ונפטר בליל שני בסוף
- 7 האשמורת התניכונה בששה ועשרים בחודש
- 8 (איר) אייר שלשנת [א]לף ורניג' היום לאסיפתו [פחות]
- 9 מי"א שנה המקום ימהר עמידתו בקרוב [...]
- 10 זה הוא מחזור פינרושי [א]דוננו וכתביו ותשובותיו]
- 11 אלתוריה (כאל) כאמלה [...] בלא מעאני ומה הו]
- 12 במעאני מן בראשית אלי (ויאד) ויצא ואלה שמות]

*מאן: עלי כתבו] בהא אולאדה אלי בן [.
 *מאן: בדי סיאל [ ] .

13	"ואלה המשפטים", ויקרא ואחרי מות; וספר פרחי הגנים מ>פרשת < בראשית ועד <פרשת> וזאת הברכה [ ]	13	ואלה המשפטים [וי]קרא ואחרי מות וכתאב [
14	והידושים עם פירושיהם; ומהנביאים: ישעיהו ומילות [...]	14	אזהאר אלריאץ מן בראשית אלי וזאת הברכה כ[...]
15	ושאלות מתרייעשר ומהתורה; ומספר דרשות [...]	15	ונכת במעאני ומן אלנביאים ישעיהו ואלפאט* אלתן [ ]
16	לא אמנה אותן לבל אאריך. ומהכתובים: תהלים	16	מסאיל מן תרי עשר ומן אלתוריה ודרשאת עדה [...]
17	ולו מבוא נפרד, גדול. ואיוב ומשלי ודניאל ואיכה	17	לם אחציהא[...][לילא אטול ומן אלכתובים תלי[ם]
18	ומגלת אסתר ומגלת בני חשמונאי ולו מבוא [...]	18	ולה צדר מפרד* כביר ואיוב ומשלי ודניאל ואי[כה]
19	ומהספרים שחיבר: סידור התפילות וספר האמונות <והדעות>	19	ומגלת [אס]תר ומגלת בני חשמוני וצדר לה [...]
20	וספר העדויות <והשטרות> וספר הפקדונות וספר	20	ומן אלכתב אלמולפה סדור אלסלואת וכתאב אלאמאנאת
21	ה[...]. ופירוש הלכות יצירה, וספר מכלול המצוות	21	וכתאב אלשהאדאת וכתב אלודאייע וכתאב אל
22	וספר קובץ ההוכחה לחיוב הנר. וספר [...]. ביטול	22	[...] [ו]תפסיר הלכות יצירה וכתאב גמע אלשראייע*
23	ה[...]. והוכחת העיבור וספר חובות התפילה	23	וכתאב גמע אלחנה ללסראג* וכתב אלן [אבטאל
24		24	אל [...]. וקאמת אלעיבור וכתאב אל[וגוב אל]לצלות

15 *מאן: ואלפאצאלת.

18 *מאן: מפרש.

22 *מאן: משראייע.

23 *מאן: ללסרוג.

הערות

- 5 לפי אבן דאוד חי רס"ג כחמישים שנה, לפנינו עדות שחי כמעט שישים שנה.
- 6-7 לפנינו התאריך המדויק לפטירת רס"ג, סוף האשמורת התיכונה של ליל יום ב', כ"ו באייר, ד' תש"ב (=16 במאי, 942 לספירה).
- 11-13 [מכאן מסתבר שרס"ג תרגם לערבית את כל התורה, אך פירש רק את המחצית ראשונה של ספר בראשית מפרשת בראשית ועד ויצא, וכן את ספרי שמות וויקרא בשלמותם (כל אחד מהם מנוי כאן בשני חצאים). השאר הושלם, כנראה, על ידי מחברים מאוחרים יותר. מאן. לדעות שונות בעניין זה ראו עוד: א' שלוסברג, "נדבך נוסף בחקר פרשנות הגאון רב סעדיה", ספר רפאל, ירושלים תש"ס, בעיקר עמ' תקפא-תקפו; ח' בן-שמאי, "חדשים גם ישנים: ההקדמה הגדולה וההקדמה הקטנה לתרגום רס"ג לתורה", תרביץ סט (תש"ס), בעיקר עמ' 205. ח"ב.]
- 14 פרחי הגנים תרגום התורה לרס"ג - ראו 4 44.

- 15 תפסיר ישעיהו לרס"ג - ראו 6 32.
- 17-18 תלים תפסיר תהלים - ראו 1 12.
- 21 ספר העדויות ראו ברודי, צוהר, עמ' 152. [ספר הפקדונות נקרא גם "אחכאם אלודיעה" (=דיני הפקדון) - ראו מלטר, עמ' 345; ברודי, צוהר, שם. מ"פ.]
- 22 מכלול מצוות - ראו מלטר, עמ' 427.
- 23 גימע אלחניה ללסראג' ספרו של רס"ג המבסס את חיוב הדלקת נרות שבת, כנגד הקראים - ראו 4 157.
- 23-24 [אלאבטאל אבטאל אלקיאס פי אלראיע אלסמעיה (=ביטול ההיקש במצוות השמעיות) - ראו צוקר, קטעים, ח"ב.]
- 24 הוכחת העיבור - ראו 4 37.
- חובות התפילה, זהו חיבור רס"ג שנדפס בראש הסידור - ראו 28 20.